

W WALCE O WOLNOŚĆ NARODOWĄ I RELIGIJNĄ

(Pierwsza i Druga Księga Machabejska)

Prześladowani Żydzi walczą o wolność religijną i narodową

W zbiorze ksiąg historycznych Biblii chrześcijańskiej ostatnią grupę tekstów stanowią Pierwsza i Druga Księga Machabejska. Pisma te opowiadają o prześladowaniach Żydów w II w. przed Chr. Oraz ich walkach o niepodległość. A zatem wątek zmagania o wolność narodową i religijną staje się ich wspólnym elementem z wcześniejszymi księgami Judyty i Estery. Jednak Pierwsza Księga Machabejska, w odróżnieniu od poprzedzających ją opowiadań dydaktycznych, jest dziełem przede wszystkim historycznym, opisującym niepodległościowy zryw Żydów w latach 175-134 przed Chr. Tak samo Druga Księga Machabejska, chociaż jej forma literacka bywa określana mianem „historii patetycznej”, to jednak także w oparciu o źródła historyczne opowiada o prześladowaniach narodu żydowskiego i jego walkach w II w. przed Chr. Dla lepszego zrozumienia wydarzeń opowiedzianych w Księgach Machabejskich trzeba przynajmniej bardzo ogólnie naszkicować tło historyczne ówczesnych czasów. Po śmierci Aleksandra Wielkiego (323 r. przed Chr.) zdobyte przez niego ziemie przeszły w ręce generałów, zwanych diadochami, którzy między sobą toczyli walki o dziedzictwo po Macedończyku, zwłaszcza na obszarze Egiptu i Syrii. Judea, zamieszkiwana przez społeczność żydowską, znalazła się najpierw pod wpływem greckich rządców Egiptu nazywanych od ich założyciela Lagidami (albo od Ptolomeusza, syna Lagosa – Ptolomeuszami). Judejczycy w tym czasie cieszyli się pewną autonomią, zwłaszcza w sprawach religijnych. Sytuacja ta zmieniła się, kiedy doszło do zbrojnej konfrontacji między Ptolomeuszami a Seleucydami sprawującymi władzę w Syrii, o tereny łączące ówczesną Północ z Południem, którą biegła najważniejsza droga między Egiptem a Syrią. W tym newralgicznym punkcie tamtejszego regionu leżała również Juda. Podbite przez Aleksandra Wielkiego kraje Bliskiego Wschodu stały się także obszarem poddawanych intensywnemu procesowi hellenizacji. Działania te polegały na wprowadzaniu w życie okupowanych ludów greckich wierzeń i kultury, by w ten sposób szybko i skutecznie scalić narody o różnych cywilizacjach i religiach. Jednak proces hellenizacji Żydów w Judei nie przebiegał tak łatwo, jak w innych krajach. Judaizm posiadał potężną siłę skutecznie opierając się politeistycznym wierzeniom oferowanym przez hellenizm. Wierzący Żydzi czerpali siłę z własnej religii monoteistycznej.

Walka Żydów o wolność w Pierwszej Księdze Machabejskiej

Pierwsza Księga Machabejska odtwarza w sposób najbardziej pełny i wierny obraz czasów ukazujących walki i poświęcenie, które podjęła rodzina kapłana Matatiasza z Modin dla obrony narodu, świątyni jerozolimskiej i Prawa Bożego. Dzieje członków rodziny Matatiasza zgrupowane są wokół czterech głównych postaci: Matatiasza oraz jego synów: Judy, Jonatana i Szymona. Tytuł Księgi pochodzi od jednego z głównych bohaterów walk niepodległościowych, Judy, któremu nadano przydomek Machabeusz (przydomek ten może pochodzić od aramejskiego słowa oznaczającego „młot”, albo od hebrajskiego zwrotu „wybrany przez Jahwe”). Największym prześladowcą narodu żydowskiego tamtych czasów był Antioch IV Epifanes (175 r. przed Chr.), który sprawował rządy w Antiochii, stolicy imperium syryjskiego. Władca ten dokonał zniszczenia Jerozolimy (koniec 167 r. przed Chr.), a z żydowskiej świątyni uczynił miejsce kultu pogańskiego. Nasilające się ze strony Antiocha IV Epifanesa prześladowania Judejczyków, zmuszanych do przyjmowania greckich wierzeń i zwyczajów, doprowadziły do podjęcia przez Żydów pod przywództwem kapłana Matatiasza walk powstańczych. Po śmierci Matatiasza walce o wolność

przewodzący jego synowie: Juda, Jonatan i Szymon, a następnie Jan, syn Szymona. Kiedy na czele powstania stał Juda Machabeusz, Żydzi odzyskali świątynię i dokonali jej oczyszczenia po profanacji spowodowanej pogańskim kultem (164 r. przed Chr.), natomiast w czasach Jonatana powstańcy odzyskali władzę w Judei. Tłem dla przedstawionych w Księdze Machabejskiej wydarzeń są dzieje konfrontacji judaizmu z pogańskim hellenizmem. Bracia Machabeusze byli uważani za powołanych przez Boga ludzi dla obrony monoteistycznej religii żydowskiej, której siły i wyjątkowości nie docenili greccy okupanci. Chociaż część Żydów, wyrzekając się swoich zwyczajów, przyjmowała helleńską kulturę lub próbowała godzić własną religię i przekonania z narzuconymi przez obcą władzę prawami, to jednak znaczna grupa Judejczyków przyjęła heroiczną postawę wierności jednemu Bogu i Jego Prawu.

Bohaterowie walk wyzwoleńczych w Drugiej Księdze Machabejskiej

Na początku należy wyjaśnić, że Druga Księga Machabejska, wbrew temu, co mogłoby się wydawać, ani nie jest kontynuacją Pierwszej księgi Machabejskiej, ani nie powstała od niej później. Druga Księga Machabejska opisuje dzieje tylko jednego z synów kapłana Matatiasza, Judy Machabeusza. Pismo to przedstawia dość szczegółowo okres od 176 do 160 r. przed Chr., stając się kroniką z życia jednego z bohaterów niepodległościowych zmagania Żydów. Autor Drugiej księgi machabejskiej opiera się na obszernym dziele historycznym Jazona z Cyreny, dokonując jego streszczenia. W centrum przesłania tej księgi znajduje się świątynia, w której służbę Bożą sprawuje szlachetny arcykapłan Oniasz. Jednak świątynia ta staje się obiektem ataków pogańskich wrogów, którzy dokonują jej profanacji, wprowadzając obcy kult (167 r. przed Chr.). Wrogie działania zmierzające do przymusowej hellenizacji Żydów przybierają na sile, co doprowadziło do rzezi i prześladowań mieszkańców Jerozolimy. Odpowiedzią na to pogańskie bezprawie jest wybuch powstania pod wodzą Judy Machabeusza, który w 164 r. przed Chr. doprowadził do odzyskania świątyni i jej oczyszczenia. Dla upamiętnienia tego centralnego momentu powstania machabejskiego ustanowiono święto, które obchodzone jest do dzisiaj jako Święto Poświęcenia (Oczyszczenia) świątyni (w języku hebrajskim nazywane Chanukką albo Świętem Świąteł). Druga Księga Machabejska opowiada nie tylko o walkach Żydów w obronie swojej świątyni, ale wspomina również męczenników, którzy woleli oddać swoje życie niż zaprzeczyć się wiary, jak w przypadku męczeńskiej śmierci Eleazara czy siedmiu braci i ich matki. Pamięć i cześć o żydowskich męczennikach czasów machabejskich stała się zachętą do takiej samej postawy wobec męczeństwa w chrześcijaństwie. Ważnym elementem przesłania teologicznego Drugiej Księgi Machabejskiej jest nauka o życiu pozagrobowym, która wyraża się w wierze w zmartwychwstanie umarłych (por. 2 Mch 7), prowadzące do przekonania o potrzebie skuteczności modlitwy za tych, którzy odeszli (por. 2 Mch 12,44; 14,46).